

Jūratė KUPRIENĖ

Vilniaus universitetas • Vilnius University

ATVIROS PRIEIGOS PRIE
LIETUVOS MOKSLINIŲ
PUBLIKACIJŲ PROBLEMOS
IR GALIMYBĖSPROBLEMS AND
POSSIBILITIES OF OPEN
ACCESS TO LITHUANIAN
SCIENTIFIC PUBLICATIONS

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama skleisti informaciją apie judėjimo dėl atviros prieigos prie mokslinių publikacijų svarbą ir apžvelgti prieigos prie jų problematiką ir galimybes Lietuvoje. Aprašomi tyrimai, įrodantys, kad didžioji dalis Lietuvos mokslinės produkcijos per Lietuvoje prenumeruojamas duomenų bazes šalies mokslo bendruomenei nėra prieinamos. Be to, dauguma leidėjų turi patvirtintas nuostatas atviros prieigos klausimu ir su papildomomis sąlygomis arba be jų leidžia mokslininkams talpinti jų straipsnius į atviros prieigos talpyklas. Taip pat apžvelgiamos svarbiausių Europos mokslinius tyrimus remiančių institucijų strateginės rekomendacijos dėl atviros prieigos, kurios galėtų būti pritaikytos Lietuvos mokslinių tyrimų plėtrai, mokslinės produkcijos sklaidai ir taikymui.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Atvira prieiga* – prieiga visiems be technologinių ir ekonominių trukdžių. Prieigos prie infor-

ABSTRACT

The aim of this article is to share information about importance of the open access to scientific publications and to examine the problems and possibilities related to the access of scientific publications in Lithuania. An investigation described in this article proves that majority of Lithuanian scientific production is not accessible to scientists of this country via subscribed databases that are available in Lithuania. In addition, most of publishers have their official statements on open access and allow scientists to put their articles to open access repositories with or without any specific requirements. An overview of the strategic recommendations prepared by the most key European scientific policy institutions which could be adopted for development of Lithuanian research, dissemination as well as application of the scientific results is also provided in the article.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Open access* – free access to information without any technological and economic

macijos prasme *atvira prieiga* reiškia nemokamą prieigą prie informacijos visiems per internetą.

- *Atviros prieigos strategija* – dokumentas, kuriame išdėstomos atskiros ar kelių organizacijų nuostatos dėl atviros prieigos ir įvardijami būdai bei priemonės tų nuostatų įgyvendinimui.

- *Atviros prieigos talpykla* – atskiros ar kelių organizacijų mokslinio personalo sukurtų intelektualių produktų skaitmeninis archyvas, kuris teikia galimybes ir priemones padėti tuos produktus į archyvą, juos tvarkyti, kad būtų užtikrinamas tolesnis jų panaudojimas ir išsaugojimas, saugoti ir pateikti nemokamam naudojimui per internetą.

- *Bibliografinė duomenų bazė* – duomenų bazė, kurioje kaupiama, tvarkoma ir pateikiama bibliografinė informacija apie informacijos šaltinius.

- *Duomenų bazė* – organizuota tam tikros srities duomenų ar informacijos šaltinių kolekcija, saugoma, palaikoma, eksploatuojama elektronine forma ir joje yra galima informacijos paieška.

- *Judėjimas dėl atviros prieigos* – judėjimas, kuriuo siekiama spręsti prieigos prie mokslinių publikacijų per nuolat brangstančias prenumeruojamas mokslinės informacijos duomenų bazines problemas kuriant naujus būdus ir priemones tokių publikacijų atvirai prieigai bei platesnei jų sklaidai.

- *Mokslinė publikacija* – mokslinių tyrimų rezultatais paremtas rašto darbas išspausdintas ir / arba elektronine forma paskelbtas recenzuotame mokslo leidinyje.

- *Nuostatos dėl atviros prieigos* – asmens, atskiros ar kelių organizacijų turima formalizuota arba neformalizuota pozicija dėl atviros prieigos.

- *Visatekstė duomenų bazė* – duomenų bazė, kurioje kaupiami, tvarkomi ir pateikiami informacinių šaltinių tekstai elektronine forma ir jų bibliografinė informacija.

interference. Access to information according to the concept “*open access*” means free access to all information via the Internet.

- *Open access strategy* – a document setting out statements for open access of separate institution or a few organizations and identifying ways and means to implement those statements.

- *Open access repository* – a digital archive of intellectual products created by scientific staff of separate or a few organizations which provides opportunities and tools to put those products to the archive, to manage them and to ensure their continued use, preservation, conservation as well as free use via the Internet.

- *Bibliographic Database* – the database, in which bibliographical data about sources of information is collected, managed and delivered.

- *Database* – a searchable collection of organized data or sources of information in a specific field which is stored maintained and operated electronically.

- *Open access movement* – the movement which aims at solving the problem of access to scientific publications via subscribed databases the price of which is constantly increasing. This movement aims at creating new means and ways for open access and dissemination of these publications.

- *Scientific publication* – the result of research in printed and/or electronic form that is published in refereed scientific journal.

- *The statements on open access* – a formalized or not formalized position on open access of the individual person, separate or a number of organizations.

- *Full-text database* – a database in which information sources, electronic texts and bibliographic information are collected, processed and made available.

ĮVADAS

Naujausių mokslo laimėjimų ir mokslinių tyrimų rezultatų pažinimas praplečia turimų žinių apimtį, skatina naujus mokslinius atradimus, mokslo ir ekonomikos pažangą. Tam būtina sąlyga – nevaržoma mokslinės informacijos prieiga, užtikrinanti didesnę mokslinių tyrimų rezultatų matomumą, platesnį jų panaudojimą ir pritaikymą. Prieiga prie mokslinių publikacijų naudojantis prenumeruojamais žurnalais bei duomenų bazėmis anksčiau tenkino mokslininkus, dėstytojus, studentus ir kitus visuomenės narius. Tačiau nuolat didėjanti prenumeratos kaina paskatino ieškoti naujų būdų neribojamai mokslinei komunikacijai užtikrinti.

Itin išaugus mokslinių žurnalų kainoms prestižiniuose žurnaluose publikavę mokslininkai negali rekomenduoti juose išspausdintų straipsnių savo studentams, nes universitetų bibliotekos neišgali tų žurnalų prenumeruoti. Duomenų bazių prenumeratos kaina kasmet kyla ne mažiau kaip 5 proc. Dėl šios priežasties 1999 m. buvo pradėtas judėjimas dėl atviros prieigos, kuriam pritaria vis daugiau mokslų remiančių ir finansuojančių, mokslinius tyrimus užsakančių ir atliekančių institucijų visame pasaulyje. Atvira prieiga (angl. *open access*) – tai internetu nemokamai ir nevaržomai prieinami mokslinių tyrimų rezultatai – straipsniai, pranešimai konferencijose, kita publikuota ir nepublikuota (pavyzdžiui, pranešimų skaidrės, mokslinių tyrimų ataskaitos) medžiaga.

Atviros prieigos judėjimas šiandien įgauja pagreitį – nemažai pasaulio ir Europos universitetų bei mokslo institutų jau yra pasitvirtinę atviros prieigos prie universitete ar institute atliktų mokslinių tyrimų rezultatų strategiją, daugelis institucijų tokią strategiją kuria, kitur – tik pradėdama apie tai diskutuoti.

Šio straipsnio tikslas – skleisti informaciją apie judėjimo dėl atviros prieigos svarbą,

INTRODUCTION

Knowledge of results of latest achievements in science and scientific research expands the scope of attained knowledge, motivates for new scientific discoveries and promotes progress of science and economics. But the necessary condition for progress is the unrestricted access to scientific information which ensures greater visibility of research results as well as wider use and application of them. Scientists, lecturers, students and other interested members of society were satisfied with access to scientific publications via subscribed journals and databases for some time. However, constantly rising prices for subscription forced them to look for new ways to ensure unrestricted scientific communication.

Notably increased prices of scientific journals made it difficult for scientists publishing their works in prestigious editions to recommend their articles to their students, as academic libraries are incapable to subscribe those journals. In recent years database subscription prices have been increasing no less than by 5 percent annually. Due to this reason, a new movement fostering open access was started in 1999 and it is joined by more and more institutions which either sponsor and fund science or are engaged in performing scientific investigations all over the world. Open access means availability without any restrictions on the internet and free scientific research results – articles, conference reports and other published and unpublished (e.g. report presentations, scientific research reports) materials.

Open access movement is accelerating today. Lots of universities and scientific institutes all over the world have the approved strategies on open access to research results that have been obtained in those universities or institutes. Furthermore, lots of institutions are developing such strategies; others are in the start of discussion about them.

The aim of this article is to share information about importance of the open access to

kad būtų užtikrintas studijų bei mokslo ap-
rūpinimas naujausia literatūra ir mokslo atvi-
rumas visuomenei. Šio tikslo siekiama ap-
žvelgiant prieigos prie mokslinės produkcijos
problemas ir galimybes Lietuvoje, aptariant
europinių mokslinius tyrimus finansuojančių
ir vykdančių institucijų nuostatas atviros pri-
eigos klausimu ir jomis remiantis parodant
atviros prieigos strategijos formavimo Lietu-
voje būtinumą.

Pirmajame šio straipsnio skyriuje aptaria-
ma judėjimo dėl atviros prieigos pradžia Lie-
tuvoje ir pagrindinės kliūtys, neleidžiančios
jam išsiplėtoti. Antrajame skyriuje aprašomas
Lietuvos mokslininkų straipsnių, paskelbtų
užsienio šalių moksliniuose recenzuojamuose
žurnaluose, prieigos per Lietuvos bibliotekose
prenumeruojamas duomenų bazes galimybių
tyrimas. Trečiame skyriuje pateikiamas užsie-
nio šalių mokslinių žurnalų leidėjų suteikia-
mų teisių autoriams talpinti savo straipsnius
atviros prieigos talpyklose tyrimas. Abiejų ty-
rimų duomenys įrodo, kad yra būtina apgal-
voti atviros prieigos strategiją Lietuvoje. Tai
gali būti daroma atsižvelgiant į ketvirtajame
skyriuje apžvelgtas Europos mokslinius tyri-
mus remiančių ir finansuojančių institucijų,
su kuriomis yra susijęs ir Lietuvos mokslinių
tyrimų finansavimas bei plėtra, strategijas ir
rekomendacijas atviros prieigos klausimu. Iš-
vadose pateikiamos apibendrintos rekomen-
dacijos atviros prieigos prie mokslinės pro-
dukcijos strategijai formuoti.

1 JUDĖJIMAS DĖL ATVIROS PRIEIGOS LIETUVOJE

Lietuvoje judėjimo dėl atviros prieigos pra-
džia galima laikyti UNESCO inicijuotą ir
keturiolikos Lietuvos universitetų pradėtą
bandomąjį projektą elektroninių tezių ir di-
sertacijų (ETD) informacinei sistemai sukur-
ti, kuris vėliau peraugo į didesnius Lietuvos

scientific publications movement when seek-
ing to ensure openness of science and supply of
the newest scientific literature to society. To this
end, problems and possibilities related to access
of scientific publications in Lithuania are exam-
ined, statements and recommendations on open
access prepared by European institutions which
either sponsor and fund science or are engaged
in performing scientific investigations are dis-
cussed, and the necessity to develop strategy on
open access in Lithuania is highlighted.

The start of open access movement in Lith-
uania and main difficulties that slow down its
evolution are discussed in the first section of
this article. The second section provides infor-
mation about the survey describing the possi-
bilities to access articles of Lithuanian scientists
published in foreign scientific journals through
the databases subscribed by Lithuanian librar-
ies. The third section presents the survey of
rights that publishers of scientific journals give
to authors when they put their articles into open
access repositories. Both surveys prove that it is
necessary to think about open access strategy
in Lithuania. It could be done by considering
strategies and recommendations of European
institutions which either sponsor and fund sci-
ence and which are associated with funds and
development of Lithuanian research. The strate-
gies and recommendations are discussed in the
forth section of this article. Summarized recom-
mendations to model the open access strategy
in Lithuania are provided in conclusions.

1 OPEN ACCESS MOVEMENT IN LITHUANIA

The open access movement in Lithuania was
initiated by the UNESCO when Lithuanian
universities began a pilot project aimed at
creation of information system of electronic
theses and dissertations (ETD) which later
developed into several larger projects of the

akademinių bibliotekų tinklo (LABT) projektus. 2003 m. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas ir Kauno medicinos universiteto biblioteka tapo *BioMedCentral* nariais ir pradėjo skelbti straipsnius „auksinės“ atviros prieigos portale *BioMedCentral* (Kretavičienė, 2008). 2005 m. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija surengė pirmąjį atviros prieigos mokslinės komunikacijos seminarą Vilniuje. Šiame seminare pranešimus skaitė žymūs šios srities specialistai iš užsienio Melissa Hagemann, Raym Crow, Lilian van der Vaart, Jean-Claude Guedon ir kiti. Į seminarą buvo pakviesti Švietimo ir mokslo ministerijos, universitetų mokslinių tyrimų centrų atstovai. Šio seminaro išdava buvo dar tais pačiais metais Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos kartu su Vilniaus universiteto biblioteka suorganizuotas antrasis seminaras Vilniaus universiteto senato salėje „Atviros prieigos iniciatyva – revoliucija mokslinės produkcijos leidyboje?“ (*Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija*, 2005).

Tačiau iki šiol nėra patvirtintos valstybės nuostatos atviros prieigos klausimu, o mokslo bendruomenė šį judėjimą vertina labai prieštaringai. Tai įrodo ir 2008 m. gegužės 7 d. Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuotas ir kartu su Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija suorganizuotas Lietuvos Respublikos Vyriausybės rūmuose įvykęs pasitarimas atviros prieigos reglamentavimo Europos Sąjungoje ir Lietuvoje klausimais. Į šį pasitarimą kaip pagrindinis pranešėjas buvo pakviestas SPARC Europe direktorius David Prosser, taip pat buvo kviečiami Lietuvos mokslo strategijos formuotojai, Lietuvos mokslo tarybos, Studijų kokybės vertinimo centro ekspertai, mokslo prorektorai, leidėjų, bibliotekų ir *eLABa* atstovai. D. Prosser supažindino susirinkusiuosius su pagrindiniais atviros prieigos principais, keliamais reikalavimais ir atveriamomis galimybėmis. Jis taip pat įvardijo svarbiausių Europos mokslinius tyrimus remiančių ir finansuojančių institucijų

Lithuanian Academic Libraries Network (LABT). The library of Vilnius University Institute of Oncology and the library of Kaunas University of Medicine became members of BioMedCentral in 2003 and started to publish articles in the “golden” open access portal *BioMedCentral* (Kretavičienė, 2008). The next step was in 2005 when the Lithuanian Research Library Consortium organized the first seminar on open access scholarly communication in Vilnius. Melissa Hagemann, Raym Crow, Lilian van der Vaart, Jean-Claude Guedon and other key specialists of this area made presentations at Vilnius seminar. Representatives from Lithuanian Ministry of Education and Science, Lithuanian universities and research centres were invited to this seminar. As the outcome of it, the second seminar “Open access initiative – revolution in scholarly publishing?” was organized the same year the by Lithuanian Research Library Consortium together with the library of Vilnius University (*Lithuanian Research Library Consortium*, 2005).

Although no state provisions on the open access issue have been approved, the scientific society has contradictory views towards the movement. Ambivalent opinions were displayed at the meeting initiated by the Ministry of Education and Science and organized together with the Association of Lithuanian Academic Libraries on issues of open access regulation in European Union and Lithuania which took place on 7th May 2008. David Prosser, the Director of SPARC for Europe, was invited to this meeting as key presenter. Lithuanian science strategy makers, experts of Lithuanian Board of Science and Study Quality Evaluation Centres, vice-rectors for science, publishers, representatives of libraries and the *eLABa* also participated in this event. Prosser introduced the main principles, requirements and opening vistas of open access to the audience. He also listed the main institutions in Europe which support

nuostatas ir rekomendacijas atviros prieigos klausimu, pristatė geriausias įvairių institucijų ir organizacijų šios srities pavyzdžius. Šis pranešimas sukėlė aktyvias diskusijas, kurių metu dalis susirinkusiųjų daugiausiai neigė atviros prieigos įgyvendinimo galimybes dėl leidėjų taikomų nuosavybės teisių perėmimo ir draudimo autoriui skelbti mokslinį straipsnį kitame žurnale ar talpykloje, dėl geresnių sąlygų plagijuoti atsiradimo, dėl papildomo darbo mokslininkui, kuris atviros prieigos modelio atveju turėtų tartis su leidėju dėl teisės įdėti straipsnį į atviros prieigos talpyklą.

Tokie atviros prieigos neigimai parodė, kad daugelis į pasitarimą susirinkusiųjų tiesiog nėra susipažinę su šiuo metu egzistuojančia prieigos prie mokslinės informacijos problematika, su Europos mokslinius tyrimus remiančių ir finansuojančių institucijų rekomendacijomis ir nežino, jog daugelis leidėjų, (taip pat ir prestižinių žurnalų, kuriuose publikuojami Lietuvos mokslininkų straipsniai), autorinėse sutartyse yra apibrėžę nuostatas dėl atviros prieigos.

2

PRIEIGOS PRIE LIETUVOS MOKSLININKŲ PASKELBTŲ PUBLIKACIJŲ UŽSIENIO MOKSLINIUOSE ŽURNALUOSE GALIMYBĖS

Siekiant išsiaiškinti prieigos prie Lietuvos mokslininkų mokslinių tyrimų rezultatų galimybes, buvo atlikta užsienio šalių žurnalų, kuriuose savo straipsnius skelbė Vilniaus universiteto mokslininkai nuo 2007 m. pradžios iki 2008 m. gegužės mėnesio vidurio, prieigos per Vilniaus universiteto bibliotekos prenumuojamas duomenų bazes analizė. Analizei buvo atrinkti 246 įvairioms mokslo šakoms skirti užsienio recenzuojami moksliniai žurnalai. Žurnalų sąrašas gautas peržiūrėjus Vilniaus universiteto mokslinių publikacijų

and fund scientific research as well as have official statements and recommendations on open access and gave real examples of the best practices in this field. During active discussions initiated by this report, possibility of open access implementation was negated by a number of participants who pointed out following obstacles: the publisher's claim of copyright prohibition which does not allow to publish scientific article in other journals or repositories, emerging better conditions for plagiarism, and additional work for the scientist who in the case of open access model should have to negotiate with the publisher the right to include the article into the open access repository.

Such negation of open access showed that most participants are not familiar with the problems which arise nowadays when accessing scientific information, as well as with recommendations of European research funding and sustaining institutions and do not know that lots of publishers have official statements on open access which are included in the article or journal publishing agreement that is signed by an author too.

2

POSSIBILITIES OF ACCESS TO ARTICLES PUBLISHED BY LITHUANIAN SCIENTISTS IN FOREIGN SCIENTIFIC JOURNALS

In order to find out possibilities of access to the results of scientific research of Lithuanian scientists, the analysis of access to articles in foreign journals written by Vilnius University scientists from the beginning of 2007 till May 2008 via databases subscribed by Vilnius University Library was performed. 246 peer reviewed foreign scientific journals publishing articles in various fields of science were selected for the analysis. The list of journals was obtained from Vilnius University publications

duomenų bazę¹, kurioje registruojama visų Vilniaus universiteto mokslininkų paskelbtų publikacijų bibliografinė informacija.

Vilniaus universiteto biblioteka, kaip ir kitos Lietuvos mokslinės bibliotekos, prenumeruoja visatekstes duomenų bases, per kurias galima prieiga prie mokslinės publikacijos bibliografinės informacijos, publikacijos santraukos ir viso publikacijos teksto. Prenumeruojamos ir bibliografinės duomenų bazės, per kurias prisijungti leidžiama tik prie bibliografinės informacijos apie mokslinę publikaciją ir jos santraukos, tačiau viso publikacijos teksto gavimas yra apribotas, o tai rodo, kad už prieigą prie viso teksto reikia mokėti papildomai.

Prenumeruojamų duomenų bazių paieškos sistemose atlikta atrinktų žurnalų paieška parodė, kad iš 246 mokslinių žurnalų 123 (50 proc.) yra pasiekiami per visatekstes prenumeruojamas duomenų bases, 88 (36 proc.) – per bibliografines duomenų bases, o 35 (14 proc.) yra visiškai nepasiekiami (1 pav.).

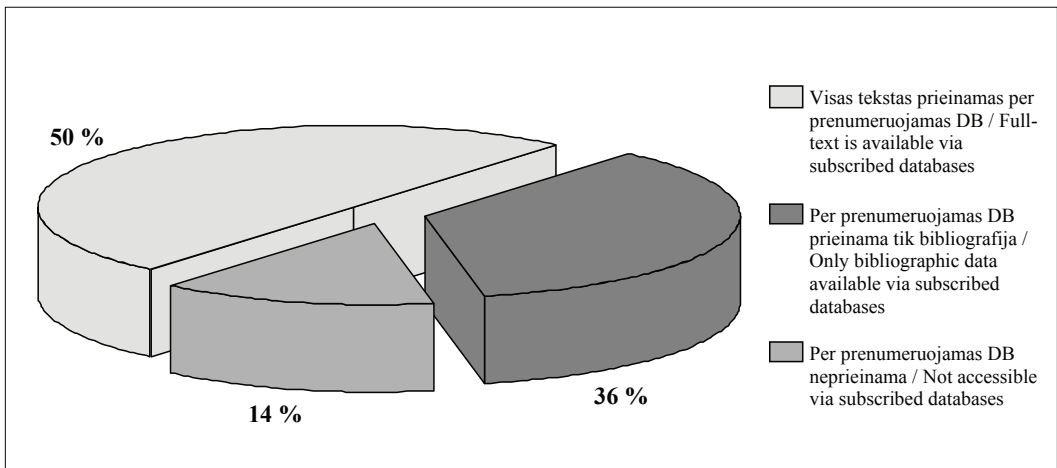
Atliktos analizės rezultatai rodo, kad Vilniaus universiteto mokslinė bendruomenė

database¹ where all bibliographic information about all publications written by Vilnius University scientists is being registered.

Vilnius University Library as well as other Lithuanian research libraries subscribes full-text databases where access to bibliographic information on scientific publication (summary of this publication as well as full text of this publication) is allowed. Bibliographic databases which allow access only to bibliographic data and summaries of publications but where one has to pay for accessing the full text of publication are also subscribed by this library.

The research displayed that 123 items (50 percent) of 246 scientific journals are accessible via full-text subscribed databases, 88 items (36 percent) – via bibliographic databases, and 35 (14 percent) are not accessible at all (Fig. 1).

The results of the performed analysis revealed that Vilnius University scientific society has no access to 14 percent of the University scientific publications published

1 pav. **Prieiga prie viso publikacijos teksto per prenumeruojamas DB**

Fig. 1. **Access to full-text publication via subscribed databases**

¹ Vilniaus universiteto mokslo publikacijos [interaktyvus]. Lietuvos akademinė bibliotekų tinklas [žiūrėta 2008-05-16]. Prieiga per internetą: http://aleph.library.lt/F?func=find-b-0&local_base=vub02.

¹ Vilnius University Science Publications [interactive]. Lithuanian Academic Libraries Network [viewed 2008-05-16]. Access via internet: http://aleph.library.lt/F?func=find-b-0&local_base=vub02.

neturi jokios prieigos prie 14 proc. universiteto mokslinių publikacijų, skelbtų užsienio moksliniuose žurnaluose. Prieiga per bibliografinės duomenų bazes prie bibliografinės informacijos dažnai netenkina mokslininko, dėstytojo ar studento – jiems reikalinga ne tik bibliografinė informacija, bet visas mokslinės publikacijos tekstas. Todėl remiantis šiuo tyrimu galima daryti išvadą, kad apie 50 proc. Vilniaus universiteto mokslinės produkcijos yra neprieinama universiteto mokslo bendruomenei.

Naudojantis Lietuvos virtualios bibliotekos suteikiama galimybe vienu metu atlikti paiešką visų mokslinių institucijų publikacijų duomenų bazėse buvo nustatyta, kad iš 246 žurnalų, 119-oje (tai sudaro 48 proc.) skelbiasi ir kitų Lietuvos mokslinių institucijų specialistai. Be to, Vilniaus universitetas yra vienas iš Lietuvos akademinų institucijų duomenų bazių prumeratos lyderių. O tai rodytų, kad prieigos galimybės prie Lietuvos mokslininkų produkcijos mokslinėms bendruomenėms Lietuvoje, o tuo labiau visuomenei taip pat yra ribotos.

3 MOKSLINIŲ ŽURNALŲ LEIDĖJŲ NUOSTATOS DĖL ATVIROS PRIEIGOS

Aukščiau minėti 246 moksliniai žurnalai buvo analizuojami ir kitu tikslu – bandant išsiaiškinti, kokios yra šių žurnalų leidėjų nuostatos atviros prieigos klausimu: ar leidėjai leidžia autoriams dėti savo publikacijas į atviros prieigos talpyklas ir kokias sąlygas jie kelia. Šiai analizei atlikti buvo naudojama projekto SHERPA² (angl. *Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access*) paslauga RoMEO³ – tai informacijos apie leidėjų autorių teisių politiką ir leidimus patiems autoriams

² SHERPA [interaktyvus]. Notingemo universitetas, 2006 [žiūrėta 2008-05-16]. Prieiga per internetą: <http://www.sherpa.ac.uk>.

³ SHERPA RoMEO [interaktyvus]. Notingemo universitetas, 2006–2008 [žiūrėta 2008-05-16]. Prieiga per internetą: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>.

in foreign scientific journals. Access to bibliographic information of the article most often does not meet the needs of scientists, lecturers or students because they need not only bibliographic data about article but its full text. It leads to conclusion that near 50 percent of Vilnius University scientific publications are not accessible to its scientific community.

It was found out that researchers from other Lithuanian science institutions had published their articles in 119 (48 percent) of 246 examined journals too. All databases on publications of science institutions were reached by using Lithuanian Virtual Library search function. Moreover, Vilnius University is the leading Lithuanian research institution that subscribes such databases. It means that access possibilities to Lithuanian scientific production for scientific as well as other communities in Lithuania are restricted.

3 STATEMENTS OF SCIENTIFIC JOURNALS PUBLISHERS' ON OPEN ACCESS

The analysis of the above mentioned 246 scientific journals served another purpose as well. It helped to find out the provisions of journal publishers on the issue of open access: whether publishers permit authors to place their publications into open access repositories and on what terms and conditions. RoMEO², a service of the project SHERPA³ (*Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access*) was used to perform this analysis. It is an information

² SHERPA RoMEO [interactive]. Nottingham University, 2006–2008 [viewed 2008-05-16]. Access via internet: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>.

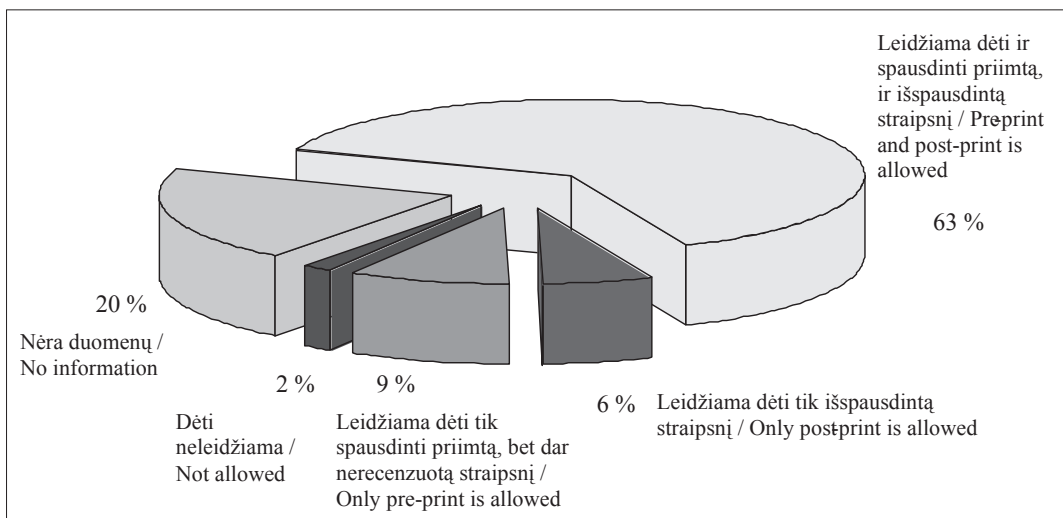
³ SHERPA [interactive]. Nottingham University, 2006 [viewed 2008-05-16]. Access via internet: <http://www.sherpa.ac.uk>.

talpinti publikacijas į atviros prieigos talpyklas registras. Projektus SHERPA ir RoMEO finansuoja garsios Europos mokslinius tyrimus remiančios organizacijos: JISC – Jungtinis informacinių sistemų komitetas (angl. *Joint Information Systems Committee*), Atviros visuomenės institutas (angl. *Open Society Institute & SOROS Foundations Network*), jau minėtas SPARC *Europe* ir kt. Projektus įgyvendina Notingemo universitetas (angl. *University of Nottingham*).

SHERPA RoMEO registre pateikta informacija parodė (2 pav.), kad iš 246 žurnalų, kuriuose skelbiami Vilniaus universiteto mokslininkų darbai, 126 (51 proc.) leidžia autoriams dėti ir recenzuotas, bet dar neišspausdintas, ir išspausdintas publikacijas į asmenines arba institucines atviros prieigos talpyklas. 15 (6 proc.) žurnalų leidžia talpinti tik recenzuotas ir jau išspausdintas publikacijas, 22 (9 proc.) žurnalai – tik publikuoti priimtas, bet dar nerecenzuotas ir neišspausdintas publikacijas, tik 4 (2 proc.) žurnalai formaliai neleidžia publikacijų skelbti atviros prieigos talpyklose, o apie 79 (32 proc.) žurnalus nėra užregistruota jokios informacijos.

registry about the publishers' policy, authors' rights and permission for authors themselves to place their publications into open access repositories. Projects SHERPA and RoMEO are funded by well-known European organizations which sponsor scientific research: JISC – *Joint Information Systems Committee*, Open Society Institute and SOROS Foundations Network, already mentioned SPARC *Europe* and others. Projects are implemented at Nottingham University.

Information provided in the SHERPA RoMEO registry showed (Fig. 2), that 126 (51 percent) of 246 journals, where the works of Vilnius University scientists are published, permit authors to place both peer-reviewed but still not published, and published publications into personal or institutional open access repositories. 15 (6 percent) journals permit to place only peer-reviewed and already published publications, 22 (9 percent) journals – only accepted for publishing, but still not peer-reviewed and not published publications, and only 4 (2 percent) journals do not formally permit to publish works in open access repositories while in about 79 (32 percent) journals there is no information on this issue at all.

2 pav. Žurnalų leidėjų atviros prieigos nuostatų analizė
Fig. 2. Analysis of statements on open access of journal publishers'

Kadangi dalies mokslinių žurnalų leidėjų nuostatos nėra užregistruotos SHERPA RoMEO registre, informacijos apie šiuos leidėjus ieškota internetinėse atitinkamų žurnalų ir jų leidėjų svetainėse, kuriose jie dažniausiai pateikia autoriinių sutarčių pavyzdžius arba surašo spausdinimo sąlygas ir taisykles. Iš 79 tokių žurnalų 22 leidžia laisvą prieigą prie viso publikacijų teksto per žurnalo svetainę, 4 žurnalai leidžia publikacijas dėti į asmenines ar institucines atviros prieigos talpyklas, 3 – leidžia publikacijas dėti už papildomą mokestį, o apie 50 žurnalų leidėjų informacijos internetinėse svetainėse nepateikia.

Ši analizė rodo, kad 78 proc. žurnalų, kuriuose savo straipsnius spausdina Vilniaus universiteto mokslininkai pagal tam tikras sąlygas arba be jų, leidžiama dėti savo mokslines publikacijas atviros prieigos talpyklose. Tai rodo, kad vis daugiau leidėjų bando prisitaikyti prie kintančių publikavimo sąlygų, kurias nustato aukščiausios Europos ir tarptautinės mokslo plėtrą remiančios ir mokslinius tyrimus finansuojančios institucijos ir organizacijos.

4 EUROPOS SĄJUNGOS MOKSLO POLITIKA IR ATVIROJI PRIEIGA

Atviros prieigos judėjimą palaiko daugelis mokslinius tyrimus skatinančių ir finansuojančių mokslo plėtrą remiančių Europos institucijų ir organizacijų. Jų nuostatos ir rekomendacijos yra svarbios ir Lietuvos mokslo plėtrai bei prieigai prie mokslinės informacijos ir mokslinių tyrimų rezultatų užtikrinti. Toliau apžvelgiamos tokių organizacijų pastaraisiais metais paskelbtos atviros prieigos prie mokslinės informacijos nuostatos ir rekomendacijos.

4.1. EURAB (EUROPOS MOKSLINIŲ TYRIMŲ PATARIAMOSIOS TARYBOS) NUOSTATOS

Europos mokslinių tyrimų konsultacinė komisija (angl. *European Research Advisory*

Some of scientific journals do not register their statements in the SHERPA RoMEO. Information about these journals was checked in their websites where the examples of publishing agreements with author or written conditions and regulations on publishing can be found. 22 of 79 such journals allow open access to full-text via website of journals, 4 allow to put publications into personal or institutional open access repositories, 3 of them allow open access only for additional payment. 50 journals did not provide any information on this issue in their websites.

This analysis shows that 78 percent of journals where scientists of Vilnius University publish their texts with some or without any conditions allow putting their articles into open access repositories. All this shows that number of publishers who try to be flexible as well as meet changing publishing related conditions established by the European and international institutions is increasing.

4 THE EUROPEAN UNION POLITICS ON SCIENCE AND OPEN ACCESS

Major European institutions and organizations which sponsor and fund science or are associated with development of science support open access movement. Their statements and recommendations are important for development of Lithuanian science and for assuring access to research results. Overview of recently adopted statements and recommendations of such organizations is provided in the following section.

4.1. THE EURAB (EUROPEAN RESEARCH ADVISORY BOARD) STATEMENTS

The European Research Advisory Board (EURAB) published its' recommendations on open access in the report "Scientific

Board – EURAB) 2006 m. gruodžio mėnesį atviros prieigos rekomendacijas paskelbė ataskaitoje „Mokslinės publikacijos: atviros prieigos politika“ (angl. *Scientific Publications: Policy on Open Access*). Rekomendacijos skirtos Europos Komisijai kaip mokslinius tyrimus finansuojančiai agentūrai ir juos skatinančiai institucijai ir kaip politinei organizacijai.

Pagal Europos mokslinių tyrimų patariamąsios tarybos rekomendacijas, Europos Komisijos, kaip mokslinius tyrimus finansuojančios agentūros, politikoje dėl mokslinių tyrimų skelbimo turėtų būti akcentuojamas siekis didinti Komisijos finansuojamų mokslinių tyrimų pasiekiamumą per prieigos gerinimą, tačiau neturėtų būti apribota mokslininkų laisvė savo darbus skelbti ten, kur jiems atrodo labiausiai tinkama. Komisijai rekomenduojama įpareigoti visus mokslininkus, kurie gavo finansinę paramą pagal 7 Bendrąją Programą (angl. *7th R&D Framework Programme*, toliau BP7), skelbti savo publikacijas atviros prieigos talpyklose kiek įmanoma greičiau po jų paskelbimo, bet ne vėliau kaip per 6 mėnesius.

Autoriai turėtų įdėti į talpyklas recenzuojamuose žurnaluose ar tarptautinių konferencijų pranešimų medžiagos rinkiniuose (angl. *conference proceedings*) publikuoti priimtus ir išspausdintus straipsnius (angl. *post-prints*) ir metaduomenis. Mokslinė informacija ir publikacijos turėtų būti dedamos į institucines arba temines atviros prieigos talpyklas, kuriose autoriams būtų užtikrinta nevaržoma prieiga prie jų publikacijų ir ilgalaikis jų išsaugojimas. Talpyklose gautai mokslinei informacijai nedelsiant turėtų būti sukurti metaduomenys, kartu apribojant prieigą prie visateksčio straipsnio, jei to reikalauja leidėjas, o atvira prieiga turėtų būti galima po reikalaujamo embargo periodo arba vėliausiai po šešių mėnesių.

Europos Komisijai, kaip tyrimus remiančiai ir skatinančiai institucijai, rekomenduojama kreipti dėmesį į mokslinės informacijos dėjimo į talpyklas proceso supaprastinimą ir

Publications: Policy on Open Access” on December 2006. These recommendations were prepared for the European Commission which performs a research funding body, an institution which supports scientific research and a political body functions.

According to the European Research Advisory Board’s recommendations, the aim to increase the availability of research results funded by Commission through improved access should be highlighted in the policy of the European Commissions, as a funding body, for scientific research publication, but the freedom of scientists to publish their work in the most appropriate places should not be limited. The EURAB recommends the European Commission to bind all researchers who have received financial support under the 7th R&D Framework Program (hereinafter “FP7”) to publish their articles in open access repositories as soon as possible after their initial publication but no longer than after 6 months.

According to the EURAB recommendations, authors should place their articles which were accepted for publishing in international reviewed by peers journals or conference proceedings and post-prints with metadata into repositories. Scientific information and publications should be placed into institutional or thematic open access repositories which ensure unrestricted access and long-term preservation of these publications. Additional metadata should be prepared immediately about publications in these repositories and the access to their full-text should be restricted only if a publisher requires this but no longer than embargo period finishes or no later than 6 months after publishing.

The EURAB recommends the European Commission as a research supporting body to pay attention to simplification of the process of depositing scientific information into repositories and to standards which should stimulate the interaction of digital

į standartus, skatinančius skaitmeninių talpyklų, finansuotų pagal BP7 programą, sąveikavimą. Taip pat patariama į visas BP7 programas ar teminius prioritetus įvesti reikalavimą mokslininkams, remiamiems iš atitinkamos programos lėšų, skelbti mokslinių tyrimų rezultatus atviros prieigos talpyklose. Mokslininkams turėtų būti pateiktos gairės, kuriose būtų paašškinta ką, kada ir kur talpinti. Šie veiksmai turėtų būti koordinuojami BP7 rėmuose.

Europos Komisijai, taip pat kaip politinei organizacijai, rekomenduojama aktyviai skatinti visas šalis nares kurti ir palaikyti atviros prieigos prie mokslinės informacijos strategiją (EURAB, 2006).

4.2. EUROPOS SĄJUNGOS TARYBOS NUOSTATOS

2007 m. lapkričio 23 d. vykusiame Europos Sąjungos Konkurencingumo tarybos susirinkime buvo priimtas Europos Sąjungos Tarybos parengtas dokumentas „Tarybos išvados mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje klausimu: prieiga, sklaida ir išsaugojimas“ (angl. *Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation*). Šiame dokumente pripažįstama, kad per kelis pastaruosius metus mokslinių bibliotekų galimybės teikti mokslininkams prieigą prie įvairios mokslinės informacijos buvo veikiamos nuolat kylančių mokslinių žurnalų kainų, tačiau, nepaisant to, nauji, internetu paremti sklaidos modeliai kelia karštas diskusijas tarp mokslinės informacijos prieigos ir sklaidos srityje dirbančių organizacijų, ypač dėl prieigos prie recenzuotų mokslinių straipsnių. Dėl to Europos Sąjungos Taryba laikosi nuostatos, jog yra strategiškai svarbu Europos mokslo vystymo iniciatyvas nukreipti į atviros prieigos prie mokslinės informacijos modelių vystymą ir kad šioje srityje yra labai svarbus universitetų, tarptautinių mokslinių tyrimų organizacijų, mokslinių tyrimų institucijų, bibliotekų ir kitų viešųjų organizacijų,

repositories funded under the FP7. It is also recommended to include the requirement covering all FP7 thematic priorities for researchers supported by the funds from the program to publish their research results in open access repositories. Researchers should be given guidelines explaining what, when and where to deposit their works. These actions should be coordinated within the framework of FP7.

The European Commission as a political organization is recommended to actively encourage all member states to develop and maintain the strategy for open access to scientific information (EURAB, 2006).

4.2. THE STATEMENTS OF THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION

A document “Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation” was adopted at the European Union’s Competitiveness Council meeting in Brussels, 23 November 2007. This document acknowledges that possibilities of research libraries to provide researchers the access to scientific information were influenced by constantly rising prices of scientific journals. Despite this, the new web based dissemination models raise hot debate between organizations that work in the field of the access and dissemination of scientific information and in particular of the access to peer-reviewed scientific articles. Therefore, the Council of the European Union stands on the statement that it is strategically important to bring initiatives of development of European science to improvement of open access models and the collaboration of universities, international research organizations and institutions, libraries and other public organizations who are active players of the scientific information dissemination process.

The paper emphasizes a need to ensure access to publicly funded research results,

pavyzdžiui, mokslinių publikacijų leidėjų, bendradarbiavimas mokslinės informacijos sklaidos procese.

Šiame dokumente pabrėžiama, kad egzistuoja poreikis užtikrinti prieigą prie viešai finansuojamų mokslinių tyrimų rezultatų ir kad šalys narės yra suinteresuotos turėti efektyvią mokslinės informacijos sistemą, kuri padėtų didinti socialinę ir ekonominę įtaką viešoms investicijoms į mokslinių tyrimų ir technologijų vystymą. Taip pat svarbu, jog mokslinė produkcija, atsirandanti iš viešai finansuojamų mokslinių tyrimų, būtų prieinama nemokamai per internetą skaitytojui ekonomiškai palankiomis sąlygomis, įskaitant ir atvirą prieigą po tam tikro laikotarpio. Be mokslinių publikacijų, svarbi yra ir geresnė prieiga prie neapdorotų duomenų, kad būtų galima juos panaudoti ir atlikti naują analizę nepaisant paties duomenų rinkėjo padarytų įžvalgų ar išvadų. Europos Sąjungos Taryba pažymi, kad naujos elektroninės komunikacijos formos leidžia sukurti atvirą prieigą prie duomenų ir mokslinių publikacijų ir sudaro puikias galimybes atviram specifinių duomenų paieškos, analizės ir integravimo priemonių vystymui.

„Tarybos išvadose mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje klausimu“ Europos Sąjungos Taryba kviečia šalis nars:

1. Stiprinti nacionalines strategijas ir struktūras mokslinės informacijos prieigos, jos išsaugojimo ir sklaidos srityse, kartu sprendžiant organizacines, teisines, technines ir finansines problemas. Rekomenduojama:

- per 2008 metus apsibrėžti aiškias strategijas mokslinės informacijos sklaidos ir prieigos klausimu, taip pat numatyti su tuo susijusių finansų planavimą;

- remiantis šiomis strategijomis per 2008 metus ir toliau viešinti valstybės finansuojamų mokslinių tyrimų prieigą per internetą be jokio mokesčio skaitytojui ekonomiškai prieinamomis sąlygomis, įskaitant ir atvirą prieigą po tam tikro laikotarpio;

and interest of member countries to have an efficient scientific information system that would increase social and economic impact of public investments in research and technology development. It is also important to ensure free of charge availability as well as open access after certain period of the scientific output resulting from publicly funded research to readers via Internet under economically favourable conditions. In addition to scientific publications, it is important to improve access to the raw data that could be used and analyzed. The Council of the European Union notes that the new forms of electronic communication allow creating the open access to data and publications and is an excellent opportunity for development of the tools for open search, analysis and integration of specific data.

In the “Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation” the Council calls the Member states to:

1. Reinforce national strategies and structures in the fields of scientific information access, preservation and dissemination, and to address organizational, legal, technical and financial problems. It recommends:

- to identify strategies for dissemination of and access to scientific information, and to provide related financial planning during the year 2008;

- according to these policies, to promote access at no cost through the internet to the results of publicly financed research to the reader in economically sustainable ways of doing this, including open access after certain period;

- to assess conditions affecting the access to scientific information during the year 2008: ways of how scientists use their copyrights to scientific articles; investments in the dissemination of scientific information in relation to investments in scientific research; financial strategies (for example, return of value-added

- per 2008 metus įvertinti sąlygas, darančias poveikį prieigai prie mokslinės informacijos: būdus, kaip mokslininkai naudojami savo autorinėmis teisėmis į mokslinius straipsnius; investicijas į mokslinės informacijos sklaidą lyginant su investicijų į mokslinius tyrimus suma; finansinių strategijų, pavyzdžiui, pridėtinės vertės mokesčio už žurnalų prenumeratą, grąžinimas bibliotekoms ar naudojimas prieigai gerinti;

- iki 2010 metų užtikrinti, kad mokslinės informacijos talpyklos būtų palaikomos ir sąveikaujančios tarpusavy;

- per 2008 metus suburti svarbiausius asmenis ir institucijas – mokslininkus, mokslinius tyrimus finansuojančias organizacijas, bibliotekas, mokslinės produkcijos leidėjus – diskusijoms apie atvirą prieigą.

2. Didinti suderinamumą prieigos, informacijos išsaugojimo, sklaidos strategijos ir praktikos formavimo srityse tarp šalių narių, didžiųjų mokslinius tyrimus atliekančių institucijų, mokslinių tyrimų finansavimo institucijų. Rekomenduojama:

- per 2008 metus iširti nacionalinių finansavimo organizacijų galimybes apibrėžti bendrusius pagrindinius atviros prieigos principus;

- iki 2009 metų savo veiklą nukreipti į mokslinės informacijos nacionalinių talpyklų sąveikavimą siekiant užtikrinti mokslinės informacijos sklaidą ir prieigą už šalių sienų.

3. Didinti prieigą prie mokslinių publikacijų mokslininkams ir studentams, ypač tobulinant viešo aprūpinimo įgyvendinimą, susijusį su moksline informacija. Tai galėtų apimti keitimąsi gerosios patirties pavyzdžiais, sutartinių nuostatų skaidrumo didinimą, taip pat mokslinius tyrimus finansuojančių institucijų, mokslinius tyrimus atliekančių institucijų ir mokslinės produkcijos leidėjų skirtingose šalyse narėse galimybių dirbti kartu tyrimą. Rekomenduojama:

- per 2008 metus didinti viešais finansais remiamų sutarčių nuostatų skaidrumą ir įvertinti galimybes dirbti kartu pagal kylančius poreikius;

tax on journal subscription to libraries or its use to improve the access);

- by 2010, to ensure the maintenance of repositories of scientific information and interaction between them;

- to bring together key individuals and institutions (the research and research funding organizations, libraries, publishers) for debate on open access during the year 2008.

2. To increase the compatibility of fields of access, preservation, dissemination strategies and practices among member countries engaged into activities of major research institutions and research funding bodies. It recommends:

- to examine the possibilities of national funding organizations to define the common basic principles of open access during the year 2008;

- until the year 2009, to focus activities on interacting of scientific information in national repositories in order to ensure the dissemination of scientific information and access to it.

3. To increase the access to scientific publications for researchers and students, in particular by enhancing the implementation of public welfare in relation to scientific information. This could include the exchange of good practice, increasing the transparency of contractual provisions as well as investigation on opportunity of research funding bodies, research institutions and scientific publishers in different countries to work together. It recommends:

- during the year 2008, to increase the transparency of contractual arrangements supported by public finances and to evaluate the capacity to work together in accordance with evolving needs;

- during the year 2008, collaborate for reviewing the work progress in Europe and for informing the Commission on the results and experience about the alternative models

- per 2008 metus bendradarbiauti apžvelgiant Europos pažangą ir informuojant Komisiją apie rezultatus ir patirtį naudojant alternatyvius mokslinės informacijos sklaidos modelius.

4. Užtikrinti ilgalaikį mokslinės informacijos, įskaitant duomenis ir publikacijas, išsaugojimą ir kreipti daugiau dėmesio į mokslinę informaciją nacionalinėse informacijos išsaugojimo strategijose. Rekomenduojama:

- iki 2008 metų vidurio apibrėžti siūlymus dėl mokslinės informacijos ilgalaikio išsaugojimo ir įtraukti šiuos siūlymus į nacionalinius skaitmeninės informacijos išsaugojimo planus;
- iki 2009 metų apibendrinti specifines mokslinės informacijos ypatybes, būtinas kuriant teisinę sistemą ar praktinį skaitmeninės informacijos išsaugojimo modelį (*Council of the European Union, 2007*).

4.3. EUROPOS MOKSLINIŲ TYRIMŲ TARYBOS REKOMENDACIJOS

2007 m. gruodžio 17 d. Europos mokslinių tyrimų tarybos (angl. *European Research Council*) Mokslo taryba (angl. *Scientific Council*) paskelbė rekomendacijas, kuriose pirmiausiai paaiškinama, jog moksliniais tyrimais sukuriamas didžiulis nuolat augantis informacijos kiekis, įskaitant pirminius duomenis, struktūruotus ar į duomenų bazes įkeltus duomenis ir mokslines publikacijas. Interneto amžiuje laisva ir veiksminga prieiga prie informacijos, taip pat ir prie mokslinių publikacijų bei originalių duomenų taps ilgalaikės pažangos pagrindu. Recenzavimas yra svarbiausia pagrindinė priemonė aukštos kokybės mokslinių tyrimų sertifikavimui ir sklaidai užtikrinti, todėl atviros prieigos prie recenzuotų mokslinių publikacijų strategija turi garantuoti sistemos galimybę toliau teikti aukštos kokybės sertifikavimo paslaugas, pagrįstas mokslo integralumu.

Rekomendacijų dokumente apžvelgiamos šiuo metu Europoje veikiančios mokslininkus aptarnaujančios laisvai prieinamos talpyklos ir prižiūrimos duomenų bazės publikacijoms ir duomenims saugoti. Šiame dokumente

for the dissemination of scientific information that have been used.

4. To ensure conservation of long-term scientific information, including data and publications, and pay more attention to preservation of scientific information in national strategies. It recommends:

- until the middle of the year 2008, to define the proposals for long-term preservation of scientific information and to include these proposals in the national digital preservation plans;
- until the year 2009, summarize the specific features of the scientific information necessary for establishing the legal framework and practical digital preservation model (*Council of the European Union, 2007*).

4.3. RECOMMENDATIONS OF THE EUROPEAN RESEARCH COUNCIL

In December 2007, Scientific Council of the European Research Council has issued guidelines which primarily explain that scientific research creates a huge and constantly growing amount of information, covering raw structured into a database or uploaded data and scientific publications. Free and effective access to information, as well as to scientific publications and original data, will be a base for long-term progress in the internet age. A peer review is the most important basic measure assuring high quality research certification and dissemination, and that's why the strategy on open access to peer-reviewed scientific publications must include continuous provision system of high quality certification services, based on scientific integrity.

The guidance document provides an overview of repositories and databases that currently are operating in Europe and serves for free to scientists for publication and data storage. This document states that more than 400 repositories belong to the European

sakoma, kad daugiau nei 400 mokslinių talpyklų priklauso Europos mokslinių tyrimų institucijoms, kelios mokslinių tyrimų sritys turi savo tarptautines atskirai mokslo sričiai pritaikytas talpyklas, pavyzdžiui, *UK PubMed Central* yra skirta recenzuotoms gamtos ir medicinos mokslų srities publikacijoms, *arXiv* – fizikos ir matematikos publikacijoms. Nepaisant kelių išimčių, socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai dar neturi galimybės skelbti savo publikacijų viešose specializuotose talpyklose.

Atsižvelgdama į tai, Europos mokslinių tyrimų tarybos Mokslo taryba suformulavo tokią poziciją atviros prieigos klausimu:

- Europos mokslinių tyrimų taryba reikalauja, kad visos Europos mokslinių tyrimų tarybos finansuojamų mokslinių tyrimų ir projektų pagrindu parengtos ir recenzuotos publikacijos būtų skelbiamos atitinkamoje atviros prieigos talpyklose – *UK PubMed Central*, *ArXiv* ar institucijų talpyklose – ir vėliau, praėjus 6 mėnesiams nuo jų paskelbimo, būtų užtikrinta atvira prieiga prie jų.

- Europos mokslinių tyrimų taryba mano, kad labai svarbu, jog pirminiai duomenys (pavyzdžiui, gamtos moksluose tai gali būti cheminių elementų sekos) būtų dedami į atitinkamas talpyklas iškart po jų paskelbimo arba ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo paskelbimo datos (*European Research Council*, 2007).

4.4. EUROPOS UNIVERSITETŲ ASOCIACIJOS REKOMENDACIJOS

2008 m. sausio 25 d. Europos universitetų asociacijos taryba vieningai priėmė Europos universitetų asociacijos 2007 m. sausio mėn. sudarytos Atviros prieigos darbo grupės parengtas rekomendacijas. Šios rekomendacijos buvo sudarytos atsižvelgiant į 2006 m. sausio mėnesį Europos Komisijos paskelbtą „Mokslinių publikacijų rinkos Europoje ekonominės ir technologinės plėtros studiją“ (angl. *Study on the Economic and Technical Evolution of Scientific Publications Markets in Europe*), Europos mokslinių tyrimų tarybos (angl. *European*

scientific research institutions, and a number of research areas have their own international repositories for the separate field of science, for example, the *UK PubMed Central* is designed for reviewed publications on nature and medical sciences, the *arXiv* – for publications on physics and mathematics. Despite a few exceptions, social and human sciences do not have the possibility to publish their publications in specialized public repositories.

In this context, Scientific Council of the European Scientific Council has formulated a position on open access:

- The European Research Council requires that all reviewed publications prepared on the basis of the European Research Council-funded research and projects are published in the relevant open-access repositories – the *UK PubMed Central*, the *ArXiv* or institutional repositories in containers – and in 6 months time an open access to them is guaranteed.

- The European Research Council believes that it is very important to place the raw data in appropriate repositories immediately after their publication or no later than 6 months from the date of publication (*European Research Council*, 2007).

4.4. RECOMMENDATION OF THE ASSOCIATION OF THE EUROPEAN UNIVERSITIES

On 25 January 2008, recommendations which were prepared by The European University Association's Open Access Working Group established in January 2007 were unanimously adopted. These recommendations have been prepared considering the European Commission's "Study on the Economic and Technical Evolution of Scientific Publications Markets in Europe", published in January 2006 and the recommendations and statements on open access of the European Research Council (ERC),

Research Council - ERC), Europos mokslinių tyrimų patariamąsios tarybos (angl. *European Research Advisory Board - EURAB*), kitų mokslinius tyrimus finansuojančių organizacijų atviros prieigos nuostatas.

Europos universitetų asociacijos Atviros prieigos darbo grupės rekomendacijos grindžiamos prielaidomis, kad universitetas turi prisiimti atsakomybę saugoti mokslines žinias ir rūpintis jomis kaip viešu gėriu ir kad viešai finansuojamų mokslinių tyrimų rezultatai turi būti viešai prieinami kiek galima greičiau. Taip pat yra svarbūs kokybę užtikrinantys recenzavimo procesai kaip išankstinė sąlyga mokslinei leidybai, todėl tai turėtų būti įtraukta į elektroninės leidybos modelį.

Pagal Europos universitetų asociacijos rekomendacijas universitetai turėtų vystyti savo institucijų strategijas, skatinančias jų mokslinių tyrimų rezultatų prieinamumą kiek galima didesniai skaičiui vartotojų, taip pat maksimaliai didinti jų akivaizdumą, prieigą prie jų ir jų įtaką mokslui. Tam pasiekti rekomenduojama kurti institucines talpyklas, kurios turėtų būti organizuojamos ir valdomos atsižvelgiant į esamus gerus pavyzdžius (pagal DRIVER ir panašių projektų rekomendacijas bei gaires), remiančius OAI-PMH protokolą ir leidžiančius talpyklų sąveikavimą.

Europos universitetų asociacija rekomenduoja, kad universitetų institucinės strategijos reikalautų, jog mokslininkai po priėmimo jų mokslines publikacijas spausdinti jas patalpintų į institucinę talpyklą. Jų strategijose turėtų būti atsižvelgta į plėtojamas nacionalinių ir Europos mokslinius tyrimus finansuojančių agentūrų, pavyzdžiui, Europos mokslinių tyrimų tarybos (ERC), strategijas. Sprendžiant autorių ir nuosavybės teisių klausimą, universitetui rekomenduojama prisiimti atsakomybę ir informuoti savo mokslininkus apie intelektinės nuosavybės teisių ir autorių teisių valdymą tam, kad būtų užtikrinta platesnė elektroninio mokslinio turinio sklaida ir jo panaudojimas. Turėtų būti sukurta aiški mokslinių publikacijų

European Research Advisory Board (EURAB) and other research funding organizations.

The recommendations of the European University Association's Open Access Working Group are based on assumptions that the university must be committed to the protection of scientific knowledge and care for them as a public good and that research results funded by public should be available to general public as soon as possible. Reviewing processes assuring quality are also important as a precondition for scientific publishing, therefore they should be included in the electronic publishing model.

According to recommendations of the European University Association, universities should develop their institutional strategies to promote the accessibility to their research results for bigger numbers of consumers, as well as to maximize their obviousness, access to, and their impact on education. To achieve this, it is recommended to develop the institutional repositories which should be organized and managed according to existing good models (DRIVER and similar projects) to support the OAI-PMH protocol and allow interactivity among them.

The European University Association recommends including the requirement for the scientists to post their scientific publications to the institutional repository after publication in a journal into the university institutional strategy. Their strategies should be taken into account when developing strategies of national and European research funding agencies such as the European Research Council (ERC). What concerns the copyright and property rights issue, the university is recommended to take responsibility and to inform their researchers about the Intellectual Property Rights and copyright management in order to ensure the wider dissemination and use of electronic scientific content. There should be a clear policy on the ownership and copyright management of scientific publications, as well

nuosavybės ir autorių teisių valdymo politika ir apibrėžtos procedūros, užtikrinančios, kad institucija turi teisę naudoti jų darbuotojų parengtą medžiagą tolesniems tyrimams, mokymui ir kitiems instituciniams tikslams. Taip pat rekomenduojama, kad universiteto strategijoje būtų apibrėžtos atlyginimo autoriams galimybės, jei pasirenkamas atviros prieigos, kur autorius turi mokėti už publikacijos įdėjimą, modelis.

Europos universitetų asociacija pateikė rekomendacijas ir atskirų šalių rektorių konferencijoms:

- Dirbant kartu su nacionalinėmis mokslinius tyrimus finansuojančiomis agentūromis ir valdžia savo šalyse ir remiantis egzistuojančiais gerais praktiniais modeliais, įtvirtinti reikalavimą skelbti mokslines publikacijas institucijų ar kitose atitinkamose atviros prieigos talpyklose. Šalių rektorių konferencijos turėtų skatinti valdžią dirbti pagal Europos Sąjungos Tarybos parengtas rekomendacijas „Tarybos išvados mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje klausimu: prieiga, sklaida ir išsaugojimas“ (angl. *Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation*), kurios buvo priimtos 2007 m. lapkričio 23 d. vykusiame Europos Sąjungos konkurencingumo tarybos susirinkime.

- Atskirų šalių rektorių konferencijos turėtų skirti didelį dėmesį universiteto vadovybės supratimui didinti apie atviros prieigos strategijos, mokslinių tyrimų akivaizdumo, prieigos ir jos įtakos didinimo klausimu svarbą (Suber, 2008).

4.5. LIETUVOS UNIVERSITETŲ REKTORIŲ KONFERENCIJOS MOKSLO KOMITETO NUOMONĖ

Lietuvos universitetų rektorių konferencijos Mokslo komitetas 2008 m. vasario 21 d. parengė atsakymą į Europos universitetų asociacijos rekomendacijas mokslinės informacijos atvirai prieigai projektą, kuriame konstatuojama, kad egzistuoja mokslinės informacijos prieinamumo Lietuvos mokslininkams,

as clear procedures for ensuring that the institution has the right to use the materials developed by staff for further research, training and other institutional purposes. If the optional open access model requires paying the fee for including publications, it is recommended to foresee the compensation possibilities to authors in the university strategy.

The European University Association has made recommendations to the national Rectors' Conference:

- Working together with national research funders and government agencies in their countries and considering the existing good practical models, to establish the requirement to publish scientific publications in institutional or other relevant open access repositories. Rectors' Conferences in separate countries should encourage the governments to work in consideration with the European Union Council's recommendations "Council Conclusions on Scientific Information in the Digital Age: Access, dissemination and preservation", which were adopted on 23 November 2007 at the meeting of the European Union's Competitiveness Council.

- Rectors' Conferences of the individual countries should take more responsibility for developing understanding that the university plays the leading role in increasing the importance of open access strategy, access to, obviousness as well as impact of research results (Suber, 2008).

4.5. OPINION OF THE SCIENTIFIC COMMITTEE OF RECTORS OF LITHUANIAN UNIVERSITIES

On 21 February 2008, the Scientific Committee of Lithuanian Rectors Conference prepared a response project on the recommendations of the European University Association concerning open access to scientific information which states the problem of scientific information availability for Lithuanian scientists, lecturers

dėstytojams bei kitiems suinteresuotiems asmenims problema. Taip pat apžvelgiama šiandienos atviros prieigos talpyklų Lietuvoje padėtis, pabrėžiama, jog nesant teisinės bazės, mokslininkas ar kitas suinteresuotas asmuo bei institucija negali būti garantuoti dėl mokslinės produkcijos tokioje talpykloje ilgalaikio saugojimo, saugumo ir prieigos.

Dėl šios priežasties Lietuvos universitetų rektorių konferencijos Mokslo komitetas pritarė Europos universitetų asociacijos rekomendacijoms kurti mokslinės informacijos talpyklas ir pasiūlė Lietuvos universitetams palaikyti atviros prieigos idėjas ir remti bei skatinti nacionalinės talpyklos *eLABa* plėtrą. Be to, siūloma įvertinti atskirų universitetų atviros prieigos talpyklų kūrimo tikslingumą, į tas talpyklas dedamos mokslinės informacijos kokybės užtikrinimo būdus ir inicijuoti teisinės bazės, nustatančios universitetų mokslinės produkcijos autorių teisių bei atviros prieigos talpyklų nuosavybės teisių savininkus, sukūrimą. Mokslo komitetas siūlo kreiptis į Lietuvos švietimo ir mokslo ministeriją dėl finansinės paramos leidžiant atviros prieigos mokslinius žurnalus, kurie yra Atviros prieigos žurnalų registre (angl. *Directory of Open Access Journals*) ar laisvai prieinami per mokslines duomenų bazes, taip pat kviešti bei skatinti universitetus registruotis atviros prieigos moksliniuose portaluose ir sumokėti universiteto nario mokesčių už mokslinės informacijos publikavimą atviros prieigos duomenų bazėse (*LURK Mokslo komitetas*, 2008).

IŠVADOS

Lietuvos mokslo bendruomenės galimybių naudotis visatekstėmis mokslinėmis publikacijomis analizė parodė, kad greičiausiai maždaug apie 50 proc. Lietuvos mokslininkų mokslinių darbų yra nepasiekiami Lietuvos mokslinei bendruomenei ir kitoms suinteresuotoms

and other interested individuals. In the overview of the current state of the open access repositories in Lithuania it is emphasized that without legal basis neither an individual scientist nor any other interested person or institution are guaranteed that such a repository will provide long term storage, access or safety of scientific publications.

Due to this reason, the Scientific Committee of Lithuanian Rectors Conference assented to the recommendations of the Association of European universities to create scientific information repositories and invited Lithuanian universities to sustain open access ideas as well as to support and promote development of national repository – the *eLABa*. In addition, it was proposed to evaluate expedience of creation of separate university open access repositories and ways of ensuring the quality of scientific information placed in those repositories, and initiate creation of legal basis establishing rights of authors of university scientific production and property rights of proprietors of open access repositories. The Scientific Committee proposed to address the Lithuanian Ministry of Education and Science concerning financial support to publish open access scientific journals that are included in the Directory of Open Access Journals or freely accessible via scientific databases, and also to invite and promote universities to register in open access scientific portals and to pay the fee of University member for publication of scientific information in open access databases (*LURK Mokslo komitetas*, 2008).

CONCLUSIONS

The analysis of access possibilities to scientific full-text publications for Lithuanian scientific community showed that probably about 50 percent of Lithuanian scientific research works are not accessible to Lithuanian scientific community and other interested

visuomenės grupėms. Tai neabejotinai įrodo atviros prieigos prie Lietuvos mokslinės produkcijos būtinumą. Žurnalų leidėjų nuostatų dėl mokslinių publikacijų, skelbiamų jų žurnaluose, dėjimo į atviros prieigos talpyklas tyrimas rodo, kad leidėjai prisitaiko prie kintančių mokslinės informacijos publikavimo ir sklaidos sąlygų ir priima sprendimus leisti mokslininkams skelbti savo mokslinius straipsnius atviros prieigos talpyklose. Net apie 78 proc. žurnalų, kuriuose skelbiami Lietuvos mokslininkų darbai, leidžia tai daryti laisvai arba keldami tam tikras sąlygas.

Tuo pagrindu formuojant mokslo plėtros strategiją, pirmiausia turėtų būti daugiau dėmesio skiriama Lietuvos mokslo bendruomenės – mokslo strategijos formuotojų, akademinų institucijų vadovų ir už mokslinę veiklą toje institucijoje atsakingų asmenų, mokslininkų, dėstytojų, mokslinių bibliotekų darbuotojų – informavimui apie atviros prieigos judėjimą, jo tikslus, privalumus ir palaikymo būtinybę.

Apžvelgus mokslo plėtrą remiančių ir mokslinius tyrimus finansuojančių institucijų rekomendacijas, aiškėja kertiniai formuojamos atviros prieigos strategijos principai ir reikalavimai:

- Atvira prieiga yra būtina mokslinei komunikacijai, spartesnei mokslo ir ekonomikos pažangai, platesniam mokslo produkcijos akivaizdumui ir jos pritaikymui praktikoje.

- Atvira prieiga yra remiama pagrindinių Europos mokslinių tyrimų plėtrą skatinančių ir remiančių institucijų, o tai verčia apgalvoti galimus atviros prieigos įgyvendinimo būdus finansuojant ir atliekant mokslinius tyrimus Lietuvoje, remiantis šių institucijų rekomendacijomis rengti atviros prieigos strateginius planus Lietuvos mokslą palaikančiose valstybinėse institucijose bei mokslinius tyrimus atliekančiuose universitetuose ir institutuose.

- Europos ar valstybiniu lygiu mokslo plėtrą palaikanti arba mokslinius tyrimus

groups. It certainly proves the need of open access to the Lithuanian scientific production. The study of statements of publishers on the open-access to scientific publications included into their journals shows that they (publishers) conform to the changing conditions of publishing as well as dissemination of scientific information and decide to allow scientists to publish their research articles in open-access repositories. Actually, about 78 percent of journals in which Lithuanian scientists publish their articles allow doing this with some or without any additional conditions.

On this basis, formation of the development strategy for science primarily should be focused on informing the Lithuanian scientific community – education policy makers, leaders responsible for research activities in academic institutions, scientists, academics, and research library staff – about the open access movement, its goals, benefits and the need of supporting it.

Review of the recommendations of scientific development and support of research funding bodies highlights the key principles and requirements on open-access included in the formed strategy:

- Open access is essential for scientific communication, faster scientific and economic progress, wider obviousness of scientific output and its application in practice.

- Open access is supported by major European research supporting, developing and funding bodies; that seems to reflect on possible ways of implementing the open access funding and research in Lithuania – in accordance with the recommendations of these institutions, to develop strategic plans for open access in Lithuanian educational and research institutions, universities and institutes.

- European or national scientific or research organization should establish conditions for supported researchers to publish

atliekanti institucija turi sudaryti jos remiamiems mokslininkams sąlygas skelbti savo mokslinių tyrimų rezultatus atviros prieigos talpyklose sumokant talpinimo mokesį, jei tokio reikalaujama, parengiant įdėjimo į atviros prieigos talpyklas instrukcijas ir rekomendacijas, padedant mokslinės publikacijos autoriui išsiaiškinti autoriaus teises ir leidėjo nuostatas atviros prieigos klausimu.

- Iš Europos ar valstybinių lygiu remiamų mokslininkų neturi būti atimama laisvė skelbti savo mokslinių tyrimų rezultatus ten, kur jiems atrodo tinkamiausia, tačiau būtina vykdyti atitinkamus reikalavimus.

- Autoriai, kurie atlieka mokslinius tyrimus remiami Europos, valstybės ar pačios mokslinės institucijos lėšomis, privalo skelbti mokslinių tyrimų rezultatus atitinkamoje mokslinės informacijos atviros prieigos talpykloje.

- Siekiant užtikrinti mokslinės informacijos talpyklose skelbiamų publikacijų kokybę, autoriai atviros prieigos talpyklai turi pateikti spausdinti priimtus, recenzuotus straipsnius ir, jei galima, leidėjo parengtą spausdinti versiją.

- Autoriai jau paskelbtą ar spausdinti priimtą mokslinį straipsnį į institucinę talpyklą privalo įdėti iškart po išspausdinimo. Jei leidėjas nustato embargo periodą, publikacija į talpyklą privalo būti įdėta šiam periodui pasibaigus, bet ne vėliau kaip per šešis mėnesius po straipsnio išspausdinimo.

their research results in open access repositories, to pay the payment of placement if it is required, prepare the instructions and guidelines to help a researcher to put his/her articles into the open access repository, to help a researcher to identify his/her rights and publisher's statements on open access publishing.

- Researchers that are supported by European or national institutions can not be deprived of their liberty to publish their research results in places where they seem most appropriate, but they have to comply with relevant requirements.

- Authors who are doing research in support of the public or the scientific body funds have to publish results of research in the relevant open access scientific information repository.

- To ensure scientific quality of publications published in repositories, the authors have to provide peer-reviewed articles and, if possible, the print version of publisher to the repository.

- The authors have to add their scientific articles in the institutional repository immediately after publication. If the publisher provides an embargo period, the publication has to be placed in the repository at the end of this period, but not later than six months after the article was published.

LITERATŪRA / REFERENCES

Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation: 2832nd Competitiveness (Internal market, Industry and Research) council meeting, Brussels, 22 and 23 November 2003 [interaktyvus]. Council of the European Union, 2007. Internetinis adresas: http://ec.europa.eu/research/infrastructures/pdf/97236_en.pdf. Puslapis aplankytas 2008 m. balandžio 9 d.

Dėl Europos universitetų asociacijos darbo grupės rekomendacijų mokslinės informacijos atvirai prieigai: projektas [rankraštis], parengė LURK Mokslo komitetas.

ERC Scientific Council Guidelines for Open Access, 17 December 2007 [interaktyvus]. European Research Council, 2007. Internetinis adresas: http://erc.europa.eu/pdf/ScC_Guidelines_Open_Access_revised_Dec07_FINAL.pdf. Puslapis aplankytas 2008 m. balandžio 2 d.

Kretavičienė M. (2008). Open Access in the Baltic Counties [interaktyvus] // *Scienscominfo: Nordic-Baltic Forum for Scientific Communication*, Vol. 4, No. 1. Internetinis adresas: <http://www.sciocom.org/ojs/index.php/sciocominfo/article/viewFile/241/90>. Puslapis aplankytas 2008 m. gegužės 6 d.

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija: Renginiai [interaktyvus]. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, 2005 m. Internetinis adresas: <http://www.lmba.lt/reng/riet/birzelio16.html>. Puslapis aplankytas 2008 m. liepos 28 d.

Scientific Publication: Policy on Open Access: Final Report [interaktyvus]. European Research Advisory Board, 2006, EURAB 06.049. Internetinis adresas: http://ec.europa.eu/research/eurab/pdf/eurab_scipub_report_recomm_dec06_en.pdf. Puslapis aplankytas 2008 m. balandžio 9 d.

SHERPA [interaktyvus]. Notingemo universitetas, 2006. Internetinis adresas: <http://www.sherpa.ac.uk>. Puslapis aplankytas 2008 m. gegužės 16 d.

SHERPA RoMEO [interaktyvus]. Notingemo universitetas, 2006-2008. Internetinis adresas: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>. Puslapis aplankytas 2008 m. gegužės 16 d.

Suber P. (2008). *Unanimous OA recommendations from the European University Association* [interaktyvus]. Open Access News: News from the open access movement, 2008 m. sausio 27 d. Internetinis adresas: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/2008/01/unanimous-oa-recommendations-from.html>. Puslapis aplankytas 2008 m. vasario 27 d.

Vilniaus universiteto mokslo publikacijos [interaktyvus]. Lietuvos akademinė bibliotekų tinklas. Internetinis adresas: http://aleph.library.lt/F?func=find-b-0&local_base=vub02. Puslapis aplankytas 2008 m. gegužės 16 d.

Įteikta 2008 m. gegužės mėn.

Delivered 2008 May

JŪRATĖ KUPRIENĖ

Mokslinių interesų kryptys: bibliotekų informacinės sistemos, bibliotekų plėtra, informacijos tvarkyba, mokslinė komunikacija.

Research interests: library information systems, library development, information organization, scientific communication.

Vilniaus universiteto biblioteka
Mokslinės informacijos duomenų centras

Vilnius University Library
Information Data Centre

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lithuania
jurate.kupriene@mb.vu.lt